

Základní pojmy pedagogiky

anticipace - Předcházení nějakého jevu, založeno na skutečnosti, že se ten jev stane (v ekonomii atd.).

pedagogická teleologie - Účelovost v oblasti pedagogických věd, názor o účelnosti vývojových procesů, které se uplatňují ve výchovně vzdělávacím procesu.

alternativní škola - Obecný termín pokrývající všechny druhy škol (soukromé i státní, veřejné), které mají jeden podstatný rys: odlišují se od hlavního proudu standardních škol určité vzdělávací soustavy. Odlišnost může spočívat ve specifichnostech obsahu vzdělávání, organizace a metod výuky, hodnocení vzdělávacích výsledků žáků aj. Pojem alternativní škola nelze tedy vztahovat pouze k soukromým školám, resp. k typu zřizovatele školy, protože nestandardní mohou být i některé školy státní.

bílá kniha - Angl. white paper. Mezinárodně přijatý název pro koncepční a programový dokument např. v oblasti vzdělávací politiky.

Bloomova taxonomie cílů - Hierarchicky uspořádaný systém poznávacích cílů výuky. Výsledek práce skupiny amerických psychologů vedených B.S. Bloomem, publikovaný v roce 1956. Taxonomie začíná procesy nejméně náročnými na myšlení, které vyžadují pouze pamětní zvládnutí a končí procesy nejnáročnějšími. Systém má 6 základních tříd cílů, které se dále člení podrobněji: 1. znalosti, 2. porozumění, 3. aplikace, 4. analýza, 5. syntéza, 6. hodnotící posouzení. Systém byl kritizován a vylepšován, ale v dané oblasti je považován za klasický.

diferenciace - Rozdělení žáků do skupin podle úrovně (intelektových) schopností na základě psychodiagnostických testů. Může být trvalé (vnější diferenciace), nebo přechodné, jen pro některé činnosti v rámci jedné či několika vyučovacích hodin, vyučovacích předmětů (vnitřní diferenciace). Cílem je optimální rozvoj jedince pomocí individualizovaného přístupu. O vhodnosti, pedagogické účinnosti i etické oprávněnosti se vedou spory (vývojové opoždění některých dětí vlivem rodinného prostředí, rizika předčasné specializace žáků, omezování spolupráce rozdílně schopných jedinců apod.).

edukátor, edukant - Edukátor je ten, kdo vyučuje (učitel atd.). Edukant je ten, který je vyučován, který se učí (žák, student apod.).

ekologická výchova - Výchova k ochraně životního prostředí, k tvorbě takových podmínek života lidí, které neohrožují přírodu, živočichy a zvířata a nedevastují surovinové zdroje. Je založena na ekologii jakožto vědě o vztazích organismů, lidí a prostředí, ve kterém žijí a na sebe působí. Ekologická výchova je prováděna jak hromadnými sdělovacími prostředky a osvětou, tak prostřednictvím ekologického vzdělávání na základních, středních a vysokých školách.

e-learning - Termín se u nás používá v této anglické podobě, nebo v překladu jako 'elektronické učení/vzdělávání'. Označuje různé druhy učení podporovaného počítačem, zpravidla s využitím moderních technologických prostředků, především CD-ROM.

evaluace - Ve vědecké terminologii má evaluace obecný význam hodnocení. V pedagogice znamená zjišťování, porovnávání a vysvětlování dat charakterizujících stav, kvalitu, fungování, efektivnost škol, částí nebo celku vzdělávacího systému.

formativní hodnocení - Hodnocení průběžné, jehož cílem je získat informace o průběhu procesu, jevu, o aktuálním stavu, momentální výkonnosti, diagnostikovat příp. závady, odchylky, typické chyby tak, aby bylo možné včas poskytnout zpětnou vazbu všem zúčastněným, provést potřebné změny a odstranit příp. nedostatky.

sumativní hodnocení - Hodnocení výsledků výuky či různých didaktických programů z hlediska celkových výstupů, na rozdíl od průběžného formativního hodnocení. Někdy se používá termín finální hodnocení.

gerontagogika - Obor pedagogiky zabývající se učením a vzděláváním lidí v ekonomicky post-aktivním věku. Ústřední snahou gerontagogiky je zpřístupňovat vzdělávání bez ohledu na věkové stupně pro všechny členy učící se společnosti.

klíčové kompetence - Soubor požadavků na vzdělávání, zahrnující podstatné vědomosti, dovednosti a schopnosti univerzálně použitelné v běžných pracovních a životních situacích. Nejsou vázány na jednotlivé

předměty, nýbrž měli by být rozvíjeny jako součást obecného základu vzdělávání. Jsou formulovány v některých kurikulárních dokumentech, např. jakožto klíčové dovednosti ve Standardu středoškolského odborného vzdělávání, v němž zahrnují: komunikativní dovednosti, včetně znalosti cizích jazyků, personální a interpersonální dovednosti, schopnost řešit problémové situace atd.

kompetence učitele - Soubor profesních dovedností a dispozic, kterými má být vybaven učitel, aby mohl efektivně vykonávat své povolání. Obvykle jsou uváděny jako hlavní kompetence osobnostní a kompetence profesní. Osobnostní kompetence zahrnují zodpovědnost, tvořivost, schopnost řešit problémy, týmově spolupracovat, být sociálně vnímavý a reflexivní. Profesní kompetence se vztahují k obsahové složce výkonu profese (znalost předmětu), jsou to komunikativní, řídicí, diagnostické aj. kompetence.

kompetence žáka - Způsobilost žáků demonstrovat kvalitu získaného vzdělání v poznávacích i praktických situacích. Způsobilosti, které si žák trvale osvojí a je připraven je uplatňovat v dalším vzdělávání i v životě mimo školu. Jsou to: elementární a specifické kompetence, spjaté s obsahem jednotlivých oborů a předmětů. Průřezové kompetence, tvořící základ celkové vzdělanosti žáků, sociální a komunikativní kompetence.

kvalitativní výzkum - Druh pedagogického výzkumu, aplikující jiné metodologické principy než klasický kvantitativní výzkum. Hlavní znaky: Je založen na fenomenologické filosofii, zdrojem dat jsou přirozená prostředí (škola, třída atd.), důraz je kladen na výklad zkoumaných jevů očima samotných aktérů, produktem je detailní popis často jednotlivých případů, metody jsou přejímány hlavně z etnografie a sociologie.

kvantitativní výzkum - Ustálené označení pro metodologii výzkumu v pedagogice a v sociálních vědách, která je založena na filosofii pozitivismu. Hlavní znaky: Zdrojem poznání je pouze objektivní a co možná nejpřesnější zkoumání reality, podobně jako v přírodních vědách. Cílem výzkumu je objasnění jevů na základě vědecké teorie a ověřování hypotéz. Hlavní metody: experiment, pozorování, dotazník, rozhovor.

prevence - Soubor opatření zaměřených na předcházení nežádoucím jevům, zejm. onemocnění, poškození, sociálněpatologickým jevům.

případová studie - Výzkumná metoda v empirickém pedagogickém výzkumu, při níž je zkoumání podroben jednotlivý případ (žák, skupina žáků apod.). Ten je detailně popsán a vysvětlován, takže se dochází k takovému typu objasnění, jehož při zkoumání těchto objektů v hromadném souboru nelze dosáhnout.

rámcový vzdělávací program - V návaznosti na bílou knihu a v souladu s návrhem nového školského zákona jsou v ČR vyvíjeny nové kurikulární dokumenty pro základní vzdělávání a další stupně vzdělávání. Připravovaný rámcový vzdělávací program pro základní školu vymezuje ucelené pojetí základního vzdělávání, jeho vzdělávací cíle a oblasti vzdělávání. Postuluje se, že na základě těchto rámcových programů si budou moci jednotlivé školy vytvářet vlastní škol. vzdělávací programy, přizpůsobené podmínkám regionu a lokality.

reliabilita - Jedna ze základních kategorií charakterizujících kvalitu měření pedagogicko-psychologických jevů. Vyjadřuje pomocí statistických metod tyto vlastnosti naměřených výsledků: 1. stabilitu, spolehlivost, předpověditelnost 2. stálost a přesnost 3. relativní nepřítomnost náhodných, nepravidelných chyb.

validita - Jeden ze základních požadavků na měření v empirických výzkumech, diagnostice apod. Její podstatu vystihuje otázka: Měříme skutečně to, co zamýšlíme zkoumat, a ne něco jiného? Typy: konstruktová validita, obsahová validita, souběžná validita, predikční validita.

speciální pedagogika - Vědní obor, který se zabývá teorií a praxí rozvoje, výchovy a vzdělávání jedinců postižených různými nedostatky tělesnými, smyslovými, duševními, nebo poruchami chování.

standardy - vzdělávací - Pojem znamená konkrétně vymezené, obligatorní požadavky, které musí splnit žáci v určitých ročnících či stupních školy. Formulovány jako vědomosti, dovednosti, postoje i hodnoty, ve vztahu k plánovanému obsahu vzdělávání ve vyučovacích předmětech.

trest - Jedna z forem negativního motivačního působení na žáka, ve škole i doma. Jde o záměrně navozený následek toho, že žák špatně splnil, nebo nesplnil uložené požadavky. Má 2 funkce: informační (konstatování nesprávnosti chování, postupu, výsledku) a motivační (navozuje u žáka motivační konflikt, prožitek neúspěchu, frustrace). Má-li být trest účinný, měl by: být adekvátní nevhodnosti chování, mít přesně stanovená kritéria, za co bude uložen, mít adekvátní formu, domýšlet možné reakce žáka na potrestání.

učebnice - Druh knižní publikace uzpůsobené k didaktické komunikaci svým obsahem a strukturou. Má řadu typů, z nichž nejrozšířenější je školní učebnice. Ta funguje jako prvek kurikula, tj. prezentuje výsek plánovaného obsahu vzdělání, také jako didaktický prostředek, tj. je informačním zdrojem pro žáky a učitele, řídí a stimuluje učení žáků.

výzkum - základní - Výzkumná činnost, která se orientuje na řešení klíčových problémů, jež vytyčuje teorie pedagogiky. Je zaměřen na důkladnou teoretickou explanaci významných jevů edukační reality, nikoli na řešení určená k bezprostřednímu využití v praxi.